

Л.І. Дідковська

ОСОБЛИВОСТІ Я-КОНЦЕПЦІЇ ТВОРЧО ОБДАРОВАНИХ ПІДЛІТКІВ

Дідківська Л.І. Особливості Я-концепції творчо обдарованих підлітків. У статті представлено результати теоретичного та емпіричного дослідження особливостей Я-концепції творчо обдарованих підлітків. Зокрема, представлено результати теоретичного аналізу підходів до поняття Я-концепції у психології, її структури, особливостей розвитку в онтогенезі загалом та у підлітковому віці зокрема. Висвітлено основні підходи до вивчення творчої обдарованості особистості. Також представлено результати емпіричного дослідження особистісних особливостей творчо обдарованих підлітків, особливостей їх самоствавлення та локусу контролю у різних сферах життя.

Виявлено, що творчо обдаровані підлітки характеризуються найвищим серед усіх досліджуваних підлітків рівнем інтернальності у сфері досягнень, самоприйняття, самоцінності, прихильності та експресивності і найнижчим рівнем закритості.

Ключові слова: творча обдарованість, підлітковий вік, Я-концепція, особистісні особливості, самоствавлення, локус контролю.

Дидковская Л.И. Особенности Я-концепции творчески одаренных подростков. В статье представлены результаты теоретического и эмпирического исследования особенностей Я-концепции творчески одаренных подростков. В частности, представлены результаты теоретического анализа подходов к понятию Я-концепции в психологии, ее структуры, особенностей развития в онтогенезе в целом и в подростковом возрасте в частности. Освещены основные подходы к изучению творческой одаренности личности. Также представлены результаты эмпирического исследования личностных особенностей творчески одаренных подростков, особенностей их самоотношения и локуса контроля в различных сферах жизни.

Виявлено, що творчески одаренные подростки характеризуются самым высоким среди всех испытуемых подростков уровнем интернальности в области достижений, самопринятия, самооценности, привязанности и экспрессивности и самым низким уровнем закрытости.

Ключевые слова: творческая одаренность, подростковый возраст, Я-концепция, личностные особенности, самоотношение, локус контроля.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими практичними завданнями.

Однією із найбільш актуальних для психології особистості залишається проблема Я-концепції як при вивченні проблеми активності людини, процесів її соціалізації та становлення різних сторін ідентичності, так і виходячи з відсутності методологічно цілісної концепції даного поняття і термінологічної сплутаності його використання в різних психологічних напрямках. Існують різні підходи зарубіжних вчених до специфіки та сутнісної характеристики поняття Я-концепція, проводились фундаментальні дослідження з вивчення феноменів і компонентів цього психічного утворення, досліджувалися компоненти структури Я-концепції. Особливості Я-концепції у підлітковому віці досліджувались такими вченими як І.В. Дубровіна, В.Е. Каган, А.В. Мудрик, О.Д. Сафін, Ю.І. Фролов та інші.

У той же час, динаміка сучасного суспільства вимагає від людини розвитку особистісних якостей, які дозволяють їй творчо і продуктивно підійти до вирішення проблем, із якими вона стикається. Відтак, вивчення феноменів творчості, творчої обдарованості, або креативності, проводилось значною кількістю як вітчизняних, так і зарубіжних науковців (О.Н. Леонтьєв, Я.О. Пономарьов, В.Н. Дружинін, В.С. Юркевич, Дж. Гілфорд, Е. Торренс та інші). Ці дослідження були спрямовані на різні аспекти особистості творчо обдарованих людей. Проте, у психології на сьогоднішній день відзначається брак досліджень, спрямованих саме на особливості Я-концепції творчо обдарованих підлітків. Саме це зумовлює актуальність нашого дослідження.

Останні дослідження і публікації, виділення невирішених питань загальної проблеми, якій присвячується стаття. У сучасній психології Я-концепція розглядається як один із компонентів особистості, як ставлення людини до себе. Поняття «Я-концепція» виражає єдність та цілісність особистості з її суб'єктивною внутрішньою стороною, тобто те, що відомо людині про саму себе, яку вона себе бачить, відчуває та уявляє. Тобто загалом Я-концепція – це сукупність установок людини щодо себе.

Поняття «Я-концепція» з'явилося в 1950-ті роки в руслі феноменологічної, гуманістичної психології, представники якої (А. Маслоу, К. Роджерс), на відміну від біхевіористів і фрейдистів, прагнули до розгляду цілісного людського Я як фундаментального чинника поведінки і розвитку особи [6, с. 105].

На думку В. Джеймса Я-концепція – це утворення, в якому об'єднуються Я-усвідомлення, що являє чистий досвід і Я-як об'єкт, що визначає зміст цього досвіду. Згідно поглядів Джеймса, Я-концепція має наступні складові: духовне Я, матеріальне Я, соціальне Я, дисфункційне Я. Окрім того, дослідник вводить поняття самооцінка, яка визначається як математичне відношення реальних досягнень до рівня домагань індивіда [4, с.255].

Психологічний напрямок представлений Е. Еріксоном, який, розвиваючи концепцію З. Фрейда, розглядає соціокультурний контекст становлення свідомого Я індивіда – еґо. Згідно його теорії Я-концепція формується через еґо-ідентичність, яка виникає на біологічній основі та певній соціальній культурі [8, с. 501].

Згідно поведінкового підходу Я-концепція тісно пов'язана з поведінкою особистості та з її індивідуальним полем сприйняття, яке формує у індивіда цілісну картину психологічного оточення. Психолог К. Роджерс, підкреслюючи роль самосприйняття у формуванні Я-концепції, акцентує увагу на взаємодії особистості з оточуючим середовищем, особливо соціальним.

Я-концепція являє собою сукупність уявлень людини про самого себе і включає переконання, оцінки й тенденції поведінки. В силу цього її можна розглядати як властивий кожній людині набір установок, спрямованих на самого себе. Я-концепція утворює важливий компонент самосвідомості людини, вона бере участь у процесах саморегуляції і самоорганізації особистості, оскільки визначає інтерпретацію досвіду і є джерелом очікувань людини [1, с. 335].

На думку Р. Бернса, виділення описової та оціночної складових дозволяє розглядати Я-концепцію як сукупність установок, спрямованих на самого себе. Щодо Я-концепції, то три головні елементи установки можна конкретизувати таким чином. Так, когнітивна складова установки – це образ Я, тобто власне уявлення індивіда про

самого себе. Емоційно-оцінкова складова – це самооцінка – афективна оцінка цього уявлення, яка може бути різної інтенсивності, оскільки конкретні риси образу Я зумовлюють більш чи менш сильні емоції, які пов'язані із їх прийняттям або засудженням. І, нарешті, третя складова – потенційна поведінкова реакція, тобто ті конкретні дії, які можуть бути викликані образом Я і самооцінкою [3, с.150].

Формування Я-концепції починається з раннього дитинства, проходячи ряд етапів. Власне у підлітковому віці активно формується система стійкого уявлення про самого себе. Ці уявлення включають два основних компоненти. По-перше, підлітки визначаються із тим, чим саме вони схожі на інших людей, на основі чого складається спільність між ними та оточуючими людьми. А, по-друге, у цьому віці вони визначаються із тим, в чому полягає їхня унікальність та неповторність, які саме є відмінності між ними та іншими людьми [2, с. 150].

Важливим етапом підліткового віку є процес формування самосвідомості. Саме в цей час формується усвідомлене ставлення до своїх потреб і здібностей, потягів і мотивів поведінки, переживань і думок. В основі самосвідомості лежить здатність людини відрізнити себе від своєї життєдіяльності. Це ставлення до свого усвідомленого буття сприяє формуванню певного уявлення про самого себе, про свої здібності та можливості. Уявлення про себе складається під впливом думок і оцінок оточуючих, при співвіднесенні мотивів, цілей і результатів своїх вчинків із нормами поведінки, прийнятими в даному суспільстві.

Тривалий час обдарованість розглядалася лише як божественний дар. Тільки в середині XIX століття сформувався уявлення про спадкову природу цього дару. Так, англійський дослідник Ф. Гальтон випустив книгу «Спадковість таланту: закони і наслідки», у якій розглянув обдарованість як результат вроджених спадково-обумовлених властивостей.

Перші експериментальні дослідження обдарованості проводилися в рамках асоціативної психології (А. Бен, В. Вундт, Д. Міль). Цей підхід можна назвати функціональним, оскільки його представники механічно виділяли окремі функції, далі механічно підсумовували і, таким чином, намагалися отримати цілісність обдарованості. При цьому, більше значення надавалось пізнавальним процесам, а основою творчої діяльності розглядали мислення як продуктивну діяльність [5, С. 30].

Ще одним підходом до обдарованості можна назвати інтегративний підхід. Тут обдарованість розглядалася як інтегративна особистісна характеристика (всеосяжна, яка об'єднує всі сфери особистості). Представниками даного підходу було введено в науковий обіг поняття загальної обдарованості, яка досить швидко почала ототожнюватись із інтелектуальною обдарованістю.

Психологічна структура обдарованості збігається з основними структурними елементами, які характеризують творчість і творчий розвиток людини. Зовнішні прояви творчого розвитку різноманітні та виражаються в дитинстві, насамперед, як більш швидкий розвиток (мови і мислення), як рання захопленість (музикою, малюванням, читанням), як допитливість дитини, як її дослідницька активність.

Найбільш загальною характеристикою і структурним компонентом творчого потенціалу дитини є пізнавальні потреби, які складають психологічну основу домінантності пізнавальної мотивації в порівнянні з іншими типами мотивації.

Домінуюча у обдарованої дитини пізнавальна мотивація виражається у формі дослідницької, пошукової активності і виявляється в більш низьких порогах до новизни стимулу, новизни ситуації, виявленню нового у звичайному. Пізнавальна мотивація і дослідницька активність виражаються у високій вибірковості дитини по відношенню до досліджуваного нового. Стійка вибірковість, очевидно, є однією із основ розвитку спеціальних здібностей.

Творча обдарованість проявляється в нестандартному баченні світу і в наявності нешаблонного мислення [7, С. 56]. Існує 4 ознаки творчої обдарованості: оригінальність ідей, нестандартне рішення будь-яких проблем; здатність знаходити ідеї в нових і складних ситуаціях – нестандартне бачення предмета, використання його функцій в новій ситуації; образна гнучкість мислення – здатність змінити форму об'єкта так, щоб побачити нові його можливості; семантична або словесна гнучкість мислення, яка проявляється в дитячому віці у формі підвищеної чутливості до мови (дитина ставиться до нових форм слова і висловлювань як до живих об'єктів).

Формулювання цілей і постановка завдань статті. На основі результатів теоретичного та емпіричного дослідження продемонструвати особливості Я-концепції творчо обдарованих підлітків.

Для реалізації поставленої мети передбачалось виконання таких завдань як: теоретичний аналіз підходів до вивчення Я-концепції, її структурних компонентів, особливостей розвитку в онтогенезі загалом та в підлітковому віці зокрема; аналіз підходів до вивчення феноменів творчості та творчої обдарованості, або креативності, у працях вітчизняних та зарубіжних науковців; емпіричне дослідження особистісних особливостей, особливостей самоставлення та локусу контролю творчо обдарованих підлітків; емпіричне дослідження наявності та специфіки взаємозв'язку між особистісними особливостями, особливостями самоставлення та локусу контролю із такими особливостями творчо обдарованих підлітків як схильність до ризику, допитливість, уява та складність.

Виклад методики і результатів дослідження. Нами було досліджено 70 осіб віком 13-14 років. Досліджувані – учні 8-9 класів Львівської середньої загальноосвітньої школи №10. Серед досліджуваних – 40 дівчат та 30 хлопців.

Для дослідження було використано наступні методики: методика «Діагностика особистісної креативності» Е.Е. Туніка, методика «Велика п'ятірка», методика дослідження самоставлення С.Р. Пантілєєва, методика «УСК» (рівень суб'єктивного контролю) Л.М. Еткінда та Є.Ф. Бажина.

Методика «Діагностика особистісної креативності» Е.Е. Туніка складається із 50 тверджень. Досліджуваному пропонується оцінити міру своєї згоди з кожним із цих тверджень («Так», «Можливо», «Ні», «Не можу визначитись»). Дана методика спрямована на діагностику чотирьох особливостей творчої особистості: допитливість, уяву, складність, схильність до ризику.

Методика «Велика п'ятірка» – п'ятифакторний тест-опитувальник складається з 75 парних, протилежних за своїм значенням, стимулюючих висловлювань, що характеризують поведінку людини. Стимульний матеріал має п'ятибальну оціночну шкалу (-2; -1; 0, 1, 2) для діагностики міри вираженості кожного з п'яти факторів: екстраверсія-інтроверсія, прихильність-відстороненість, самоконтроль-імпульсивність, емоційна стійкість – емоційна нестійкість, експресивність-практичність.

Методика дослідження самоствалення С.Р. Пантілєєва складається із 110 тверджень, які досліджувані можуть оцінити як істинними (відповідь «Так») або як хибними (відповідь «Ні») по відношенню до власної особистості. Результати дослідження відображаються у наступних 9 шкалах: «Закритість», «Самовпевненість», «Самоуправління», «Відображене самоствалення», «Самоприйняття», «Самоцінність», «Самоприв'язаність», «Внутрішня конфліктність» та «Самозвинувачення».

Методика «УСК» (рівень суб'єктивного контролю) Л.М. Еткінда та Є.Ф. Бажина спрямована на діагностику локусу контролю досліджуваних. Вона складається із 44 тверджень, які досліджуваному пропонується оцінити як істинні або хибні по відношенню до власної життєвої позиції. Методика містить шкалу загальної інтернальності та 6 субшкал (інтернальність у сферах досягнень, невдач, міжособистісних взаємин, виробничих взаємин, сімейних взаємин та інтернальність у сфері здоров'я).

Статистичне опрацювання отриманих даних було здійснене за допомогою порівняльного (однофакторного дисперсійного порівняльного аналізу із використанням тесту Шеффе при $p < 0,05$), кореляційного (лінійна кореляція за критерієм Пірсона при $p < 0,01$) та кластерного (із використанням методу дерева кластеризації та методу к-середніх) статистичних аналізів, виконаних у програмі STATISTICA.

Так, за результатами проведеного кластерного аналізу виділено три групи підлітків (Рис. 1).

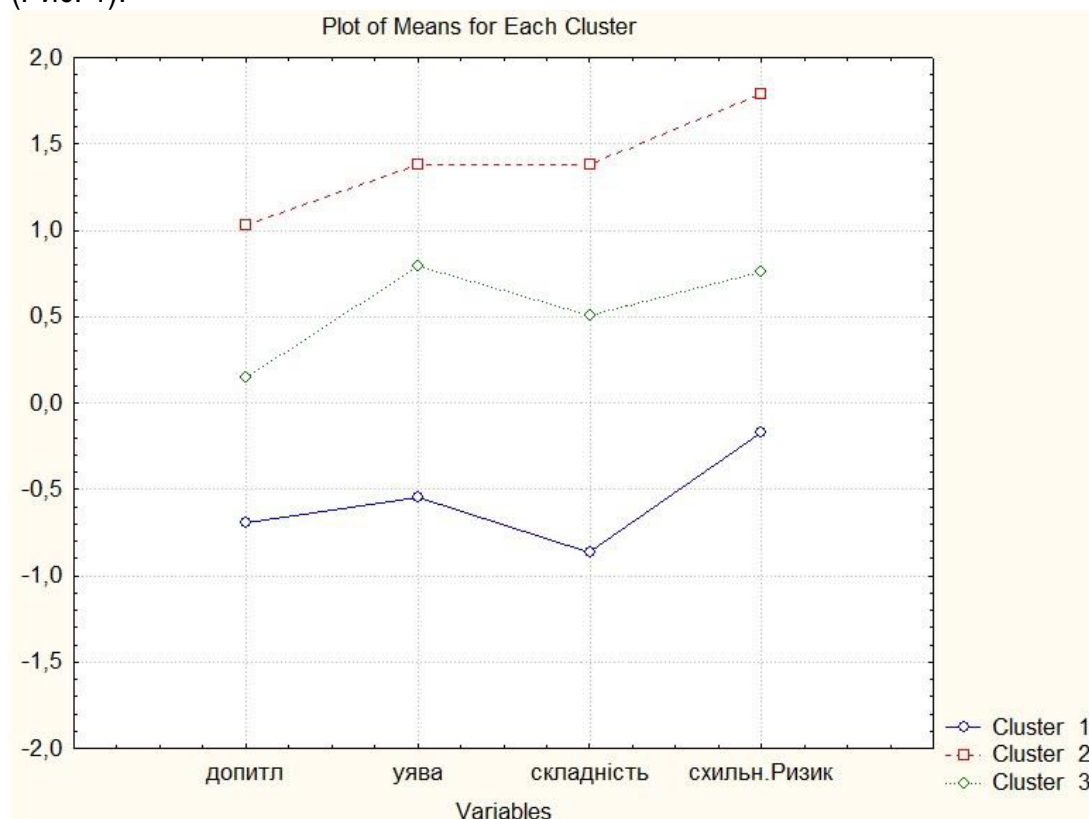

Рис. 1. Графік середніх значень за кластерами

Умовні позначення: допитл – допитливість, схильн.Ризик – схильність до ризику

До першого кластеру увійшло 23 підлітків, які характеризуються низькими показниками за шкалами допитливості, уяви, складності та схильності до ризику. Умовно можемо назвати цей кластер «підлітки із низьким рівнем креативності».

Другий кластер включає в себе 18 підлітків, які характеризуються високими показниками за шкалами допитливості, складності, уяви та схильності до ризику. Умовно можемо назвати цей фактор «творчо обдаровані підлітки». Так, можемо говорити про те, що ці підлітки схильні найчастіше запитувати всіх і про все, вони постійно шукають нові шляхи та способи мислення, вони люблять вивчати нові речі та ідеї, шукають різні можливості вирішення завдань, вивчають книги, ігри, картини тощо для того, аби пізнати якомога більше. Також ці підлітки схильні уявляти, як інші люди могли б вирішити проблеми, які вирішують вони. Вони схильні мріяти про різні місця та речі, люблять думати про явища, з якими не стикались. Ці підлітки бачать те, що зображено на картинах і малюнках незвично, не так, як інші. Також вони часто можуть відчувати здивування з приводу різних ідей та подій.

У той же час, творчо обдаровані підлітки орієнтовані на пізнання складних явищ, вони проявляють інтерес до складних речей та ідей, люблять ставити перед собою важкі завдання, люблять вивчати що-небудь без сторонньої допомоги. Вони схильні виявляти наполегливість у досягненні своєї мети. З іншого боку, вони можуть пропонувати більш складні шляхи вирішення проблем, ніж це здається необхідним.

Ці підлітки будуть відстоювати свої ідеї, не звертаючи уваги на реакцію інших. Вони схильні до того, аби ставити перед собою високі цілі і намагаються їх здійснити. Також вони допускають для себе можливість помилок і провалів, люблять вивчати нові речі або ідеї і не піддаються думці оточуючих. Ці підлітки схильні ризикувати для того, аби дізнатись, що з цього може вийти.

Зрештою, до третього кластеру увійшли 29 підлітків, які характеризуються середніми показниками за шкалами допитливості, уяви, складності та схильності до ризику. Умовно можемо назвати цих підлітків «підлітки із ознаками творчої обдарованості».

За результатами однофакторного дисперсійного порівняльного аналізу із використанням тесту Шеффе при $p < 0,05$ виявлено, що творчо обдаровані підлітки характеризуються найвищим серед усіх досліджуваних рівнем інтернальності у сфері досягнень ($M=5,8$ при $p=0,009$). Це означає, що для цих старших підлітків притаманною є схильність до високого рівня суб'єктивного контролю над емоційно позитивними подіями і ситуаціями.

Також для творчо обдарованих підлітків притаманний найвищий серед усіх досліджуваних рівень самоприйняття ($M=8,64$ при $p=0,006$), самоцінності ($M=7,34$ при $p=0,006$) та найнижчий рівень закритості ($M=6,38$ при $p=0,007$) та самоприв'язаності ($M=2,31$ при $p=0,005$).

Відтак, можемо говорити про те, що творчо обдаровані підлітки характеризуються такими особливостями як внутрішня чесність, відкритість відносин із самим собою, досить розвинена рефлексія та глибоке розуміння себе. Вони критичні по відношенню до себе. У взаєминах з людьми домінує орієнтація на власне бачення ситуації, що відбувається.

Притаманною для них також є схильність сприймати всі сторони свого «Я», приймати себе у всій повноті поведінкових проявів. Загальний фон сприйняття себе позитивний. Вони часто відчують симпатію до себе, до всіх якостей своєї особистості. Свої недоліки вважають продовженням достоїнств. Невдачі, конфліктні ситуації не дають їм підстав для того, щоб вважати себе поганими людьми.

Також ці підлітки схильні високо оцінювати свій духовний потенціал, багатство свого внутрішнього світу, схильні сприймати себе як індивідуальність і високо цінувати власну неповторність. Впевненість у собі допомагає їм протистояти впливам середовища, раціонально сприймати критику в свою адресу.

Зрештою, для них притаманною є високий рівень готовності до зміни Я-концепції, відкритість новому досвіду пізнання себе, пошуки відповідності реального та ідеального Я. Бажання розвивати і вдосконалювати власне Я яскраво виражене, джерелом чого може бути незадоволеність собою. Легкість зміни уявлень про себе.

Виявлено, що для творчо обдарованих підлітків притаманним є найвищий серед усіх досліджуваних рівень за шкалами таких особистісних факторів, як прихильність ($M=15,4$ при $p=0,001$) та експресивність ($M=16,1$ при $p=0,003$).

Відтак, можемо говорити про те, що творчо обдаровані підлітки характеризуються такими особливостями, як теплота, схильність до співробітництва, довірливість, розуміння та повага до інших.

Також для них притаманною є цікавість, допитливість, артистичність та чутливість, високий рівень пластичності установок та поведінки.

За результатами проведеного кореляційного аналізу (за критерієм Пірсона при $p<0,01$) виявлено, що у творчо обдарованих підлітків показники за шкалою допитливості прямо корелюють із показниками за шкалами інтернальності у сфері досягнень ($r=0,54$), експресивності ($r=0,63$) та обернено корелює із показниками за шкалою закритості ($r=-0,45$).

Це свідчить про те, що високий рівень допитливості цих підлітків пов'язаний із такими їхніми особливостями, як внутрішня чесність, відкритість відносин з самим собою, розвинена рефлексія та глибоке розуміння себе, артистичність та чутливість, високий рівень пластичності установок та поведінки. Також він пов'язаний із критичністю цих підлітків по відношенню до себе, із домінуванням у взаєминах з людьми орієнтації на власне бачення ситуації, що відбувається.

Також високий рівень допитливості цих підлітків пов'язаний із високим рівнем суб'єктивного контролю над емоційно позитивними подіями і ситуаціями у їхньому житті.

Показники за шкалою схильності до ризику у творчо обдарованих підлітків прямо корелюють із показниками за шкалами самоуправління ($r=0,34$), інтернальності у сфері досягнень ($r=0,42$), інтернальності у сфері невдач ($r=0,53$) та екстраверсії ($r=0,32$).

Це свідчить про те, що високий рівень схильності до ризику у цих підлітків прямо пов'язаний із такими їхніми особливостями, як активність, схильність до домінування, товариськість, зверненість назовні, схильність до пошуку нових вражень. Також він прямо пов'язаний із їхніми уявленнями про те, що основним джерелом розвитку їхньої особистості, регулятором досягнень та успіхів є вони самі. Вони переживають власне «Я» як внутрішній стрижень, який координує і спрямовує всю активність, організовує поведінку і відносини з людьми, робить їх здатними прогнозувати свої дії і наслідки контактів з оточуючими. Вони відчують себе здатними чинити опір зовнішнім впливам, противитися долі і стихії подій.

У той же час, високий рівень схильності до ризику у цих підлітків прямо пов'язаний із такими їхніми особливостями, як високий рівень суб'єктивного контролю як над емоційно позитивними, так і над негативними подіями і ситуаціями у їхньому житті.

Показники за шкалою складності у творчо обдарованих підлітків прямо корелюють із показниками за шкалами самовпевненості ($r=0,45$) та самоуправління ($r=0,51$).

Відтак, можемо говорити про те, що високий рівень схильності цих підлітків до складних ідей прямо пов'язаний із такими їхніми особливостями, як виражена самовпевненість, відчуття сили власного «Я», висока сміливість у спілкуванні, домінування мотиву успіху, схильність поважати себе, бути собою задоволеними, відчуття власної компетентності та здатності вирішувати багато життєвих питань. Також він прямо пов'язаний із схильністю цих підлітків сприймати перешкоди на шляху до досягнення своєї мети як переборні. Проблеми зачіпають їх не глибоко і переживаються ними не довго.

У той же час, схильність цих підлітків до складних завдань та ідей прямо пов'язана із їхнім уявленням про себе, як про основне джерело розвитку своєї особистості, регулятор досягнень і успіхів, схильністю переживати власне «Я» як внутрішній стрижень, який координує і спрямовує всю активність, організовує поведінку і відносини з людьми. Із відчуттям себе здатними чинити опір зовнішнім впливам, протівитися долі і стихії подій. Із високим рівнем контролю над емоційними реакціями і переживаннями з приводу себе.

Висновки та подальші перспективи досліджень. На сучасному етапі розвитку психологічної науки загалом та вікової і педагогічної психології зокрема, до кінця не дослідженою залишається проблематика зв'язку особливостей Я-концепції із творчою обдарованістю підлітків.

Результати проведеного дослідження вказують на те, що творчий розвиток у підлітковому віці, зокрема, розвиток таких особливостей творчо розвиненої особистості, як допитливість, схильність до ризику, уява та надання переваги складним завданням та ідеям, позитивно впливає на розвиток внутрішньої чесності підлітків, відкритості їхніх відносин із самим собою, рефлексії та глибокого розуміння себе, високої оцінки свого духовного потенціалу, багатства свого внутрішнього світу, схильності сприймати себе як індивідуальність та високо цінувати власну неповторність. Також творчий розвиток підлітків передбачає високий рівень їхньої готовності до зміни Я-концепції, відкритість новому досвіду пізнання себе, пошуки відповідності реального та ідеального Я, бажання розвивати і вдосконалювати власне Я.

Відтак, можемо говорити про те, що виявлення та розвиток творчих здібностей у підлітковому віці матиме позитивний вплив на формування та становлення Я-концепції підлітків.

Список використаних джерел

1. Бернс Р. Что такое Я-концепция // Психология самосознания: хрест. / Ред. Д.Я. Райгородский. – Самара: Бахрах-М, 2003. – С. 333-393.
2. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
3. Гуменюк О. Психологія Я-концепції / О. Гуменюк. – Т.: Економічна думка, 2002. – 186 с.
4. Джемс У. Психологія / Под ред. Л.А. Петровской. – М.: Педагогика, 1991. – 386 с.
5. Матюшкин А.М. Концепция творческой одаренности / А.М. Матюшкин // Вопр. психол. – 1999. – № 6. – С. 29-33.
6. Роджерс К.Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К.Р. Роджерс. – М.: Прогресс, Универс, 1994. – 480 с.

7. Хеллер К. Диагностика и развитие одаренных детей и подростков / К. Хеллер // Современные концепции одаренности и творчества / Под ред. Д.Б.Богоявленской. – М., 1997. – С. 55-60.
8. Эриксон Э. Идентичность. // Психология самосознания. Хрестоматия по социальной психологии личности / Под ред. Д.Я. Райгородского. – Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2007. – С.493-533.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Berns R. Chto takoe Ya-kontsepsiya // Psihologiya samosoznaniya: hrest. / Red. D.Ya. Raygorodskiy. – Samara: Bahrah-M, 2003. – S. 333-393.
2. Vikova ta pedagogichna psihologiya: Navch. posib. / O.V. Skripchenko, L.V.Dolinska, Z.V. Ogorodnychuk ta In. – K.: Prosvita, 2001. – 416 s.
3. Gumenyuk O. Psihologiya Ya-kontsepsiyi / O. Gumenyuk. – T.: Ekonomichna dumka, 2002. – 186 s.
4. Dzhehms U. Psihologiya / Pod red.L.A.Petrovskoy. – M.: Pedagogika, 1991. – 386 s.
5. Matyushkin A.M. Kontsepsiya tvorcheskoy odarennosti / A.M. Matyushkin // Vopr. psihol. – 1999. – № 6. – S. 29-33.
6. Rodzhers K.R. Vzgljad na psihoterapiyu. Stanovlenie cheloveka / K.R. Rodzhers. – M.:Progress, Univers, 1994. – 480 s.
7. Heller K. Diagnostika i razvitie odarenyih detey i podrostkov / K. Heller // Sovremennyye kontsepsii odarennosti i tvorchestva / Pod red. D.B.Bogoyavlenskoy. – М., 1997. – S. 55-60.
8. Erikson E. Identichnost. // Psihologiya samosoznaniya. Hrestomatiya po sotsialnoy psihologii lichnosti / Pod red. D.Ya. Raygorodskogo. – Samara: Izdatelskiy Dom «BAHRAH-M», 2007. – S.493-533.

Didkovska L.I. Peculiarities of the self-identity of creatively gifted adolescents. The article presents the results of the theoretical and empirical research of the self-identity peculiarities of creatively gifted adolescents. In particular, the results of the theoretical analysis of approaches to the concept of self-identity in psychology, its structure, the characteristics of development in the ontogeny in general and teens in particular are presented. The basic approaches to studying the creative talents of the individual are described. It also presents the results of empirical studies of personality characteristics of creatively gifted adolescents, especially their self-image and locus of control in different areas of life.

In particular, the creatively gifted adolescents have been found to be characterized by the highest among all teens studied internality level in achievement, self-acceptance, self-esteem, commitment and expressivity and the lowest level of closeness.

Curiosity of the creatively gifted adolescents has been found to be directly related to the internality level in their achievements, the level of expressiveness and inversely related to the level of their closeness. The propensity to risk of creatively gifted adolescents is directly related to the level of their self-control and extraversion, their level of subjective control in the areas of failures and achievements. Finally, the propensity of creatively gifted adolescents to seek challenges and ideas is directly related to the level of their self-confidence and self-control.

Keywords: *creative talent, adolescence, self-concept, personality traits, self-image, locus of control.*